

GABRIEL ARESTIK BESTE HIZKUNTZETATIK EGIN ZITUEN POESI ITZULPENAK

Bilbo, 1985-V-31

J. San Martin

Edozein egileren lana ezagutzeko, hain beharrezko ez bada ere, lagungarri da non eta zelako ikastaroak egin zituen eta aurrez nondik elikatua zen. Iturburu horien artean garrantzizkoenetakoak dira itzulpenak.

G. Aresti zena poesiagintzan nabarmendu zen euskal literaturan eta beste hizkuntzetatik euskarara itzuli zituen lanen berri emango dut txosten honean, urratu zituen bideak, bere ibilia erakutsiko digunez.

1974. urtean J. M. Torrealdayk G. Arestiri egin zion inkesta batean, idazten noiz hasi zen eta idazle eredugarriak nortzuk ziren galdetzean: 1954. urtean, Joyce, Valery, Eliot, etc., erantzun zion (A. Zelaia, *Gabriel Aresti*, II, 255-256 orr.). Orduan, bertan, bere ustezko hamar idazle handienak nortzuk ziren galdetzean, ez zuen nahi erantzuna ematerik. Ez omen zuen preferentziarik. Hala ere, ukatu ezinezko bihurtzen zaizkio garapenarako erabili zituen irakurketak eta itzuli zituen autoreak bere gogoaren arabera zirenez adierazgarri iduritzen zaizkigu.

Aipatu zuen urte horretan hasiko zen idazten, *Euzko-gogoa* aldizkarian (1954), itzulpenekin eta beragandik sortarazitako lantxoekin. Baina, itzulpenok ez ziren aipatutako idazle horienak, ez da ere guziak garai eta giro berekoak. Charles Baudelaire, William Shakespeare eta Paul Verlaine izan bai ziren lehenik. Ondotik, aldizkari berean: Juan Ramón Jiménez eta Johann W. v. Goetheren poema laburrak.

Handik bi urtera *Egan* aldizkarian kolaboratzen hasiko zen, 1956ko azken zenbakian Gabriela Mistral-en poema bat agertuz. Berriz ere Baudelaire-ri helduko dio eta *Les Fleurs du Mal*-etik bi poemaren itzulpenak emango zituen. Urte berean Norbert Tauer-i idatzi zion hungarozko metodo eskariz, Lajos Zilahy zuzenean irakurri ahal izateko.

Bi urte geroago, 1958.eko *Egan*-en Marqués de Santillana-ren "Serranilla X" itzultzean bazirudien aintzinakoetara jotzen hasia zela, baina ez zen holakorik gertatuko. 1959an Aita Santi Onaindiak *Olerti* aldizkaria sortu zuen eta bere lehen alean Antonio Machado-ren "Barteko ametsa" agertu zen. Hortik aurrera bere ametsak ere beste bide bat hartu zuten. Zerbait han-

diago egiteko asmoa eta gure egunetako kezkarri atxekitzea. Une horretarako hasia zuen *Maldan behera*, *Egan*-en 1961ean “Zuzenbide debekatua” zeritzan poemarekin hasia, eta zenbaki berean Angela Figuera, Bladi Otero, Gabriel Zelaia eta Jose Mari Basaldua-ren poema batzuk itzuliz.

Urte horretan Norbert Tauer-i idatzi zion gutun batean zion: “Blas Oteroren olerki guztiak euskeratzen ari naiz”. Baina, gaur egun ez dugu horien berririk. Baizik, soil soilki *Egan*-en 1962an (4-6 zenb., 190-199 orr.) argitaratu zituenak, Bladi Otero berak eginikako hautaeraren zatia.

Arestiren hurrengo pausoa *Harri eta Herri* burutzea izango zen, 1963.ean saritua eta urtebete geroago argitaratua. Anartean, antzerkigintzari ere emana zen eta itzulpen lanetan geldialdi bat nabari da. Hala ere, 1967. urtean Alfred de Musset-en hiru poema, aspaldi euskaratuak nonbait, *Egan*-en (1-6 zenb., 53-55 orr.) argitara eman zituen.

Garai hartan, Arestik, inoiz aitortu zidan Cervantes-en *Kixote Mantxakoa* itzultzen hasteko gogoia, bere ustez munduko literatur obra nagusiak euskaratzea hizkuntzaren ospe eta aberasgarri zelako. Nik ordea, burutik kendu nahi nion, hemen guziok gaztelera hain ongi dakigunez pekatu larria iduritzen zaidala esaten nion. Baina langintza hortara sartu ez bazen obraren luzeagatik izan zen.

Hirurogeigarren urtea edo izango zen Xesus Alonso Montero Euskaltzaindiaren egoitzara agertu zenean euskaldunekin harremanetan jarri nahirik. Egun hartan antzerkia bultzatzeko asmotan euskaltzale talde bat bildurik geunden eta Gabriel eta biokin mintzatu zen. Nik, egungo eguneraino adiskidetasuna gorde badut ere, Arestirekin harreman estuagoak izan zituen. Haren bidez ezagutu zuen Celso Emilio Ferreiro-ren obra, Blas de Otero-renakin batean hainbeste eragipen izango zuena *Harri eta Herri* burutzeko. Barakaldoko Gailego etxearekin harremanak ere orduz geroztikoak zituen eta gailegoeraren letra egunak ospatzean kasik urtero ematen zuen hitzaldiren bat. X. Alonso Montero-rekiko harremana ezinbestekoa bihurtuko zen geroko urteetan lau edo bost hizkuntzatan agertuko ziren liburuetan euskararekin partaidetza izateko. Gainera, horietarik lehena Aresti berak agertua izango zen, nere liburutegian aurkitu zuen Tomas Meaberenetik hasia. 1968an berak sortu zuen Kriselu argitaldariaren bidez gaztelera, euskaraz, gailegoz eta katalanera agertuko zuen *14 alegia*, liburuaren azalean honako hau idatziz:

*Cierra los ojos muy suave,
meabe,
pestaña contra pestaña:
sólo es español quien sabe,
meabe,
las cuatro lenguas de España.*

Aburu hori baliagarria bihurtuko zitzaien bai Arestiri eta bai Alonso Monterori. Oroï honek bete ziola gailegozko itzulpena eta euskal antzerkia bultzarazi nahirik ibili zen R. Salvat-ek katalanera.

Baina, liburu itzulien artean badira olerkitik bestelakoak ere: F. Marcos de Portela-ren *Nekazariaren dotrina* (O Catecismo do labrego), Gabrielek 1969an bere kontura argitaratu "J. M. Iparragirre" sariagatik Ministeriotik jaso zuen diruz ordaindua; eta Alfonso Rodríguez Castelao-ren *Nós*, X. Alonso Montero-ren hitzaurrez eta zuzendaritzapean Ediciones Júcar-ek 1974an argitaratua, Castelao berak eginiko laurogetahamalai dibujoren oin idatziak dira, jatorriko galegoaz gainera gazteleraz, katalaneraz eta euskaraz ipiniak. Gainerakoan, Aresti, poesiakoei itsatsiago aurkituko dugu.

Donostiako Lur Editorialak Arantxa Urretavizcayaren hitzaurrez argitaratuko zion, 1971. urtean, Nazim Hikmet-en *Lau gartzelak eta beste zenbait poema* deritzana.

Handik hiru urtetara, lau hizkuntzatan argitaratu zuen Akal Editor etxeak F. Garcia Lorca-ren *Seis poemas galegos* eta euskarazko itzulpena Gabrielena da. Azkenik, ohitura horri jarraituz ez ezik Iberiako Penintsula guzira sartu nahirik Coruñaeko Ediciós do Castro delakoak 1975ean Valentin Paz-Andrade-ren *Pranto matricial* (Arestik *Uma-oncitic negarra* titulatu zuena) argitaratuko zuen Castelao zenaren oroitzapenez, baina gure Gabriel apenaz heldu zen argitalpen hori ezagutzera, urte hortako Maiatzean hil bai zen.

1968an Bilbon sortu zen Kriselu izeneko antzerki talde batek Bertolt Brecht-en *Xixtima zoriontsu* bat aurkeztu zuen, Gabriel Arestik euskaratua. Baina, nik dakidanik apenaz argitaratu da. Ez dut haren berririk.

Asterix liburuak itzultzen ere hasi zen, baina hasi bakarrik, horiek burutzea eta argitaratzea Jesus Mari Arrietak bete zuen 1976. urtean.

Boccaccio-ren *Dekameron* zuen beste gogozko bat. Honen antologia labur bat eratu zuen eta L. Haranburu Altunari eman argitara zezan, baina heriotza geroztik publikatu zen. Hil ondorean, Jon Juaristik ikusi zituen bere paperak eta han aurkituak ziren Valle Inclán-en *Hitz Jainkotarrak* (*Divinas Palabras*), 1969an itzulia eta Curros Enríquez-en *Jostirudi Jainkotarra* (*O divino sainete*), datarik gabe. Horiez gainera T. S. Eliot-en *Lau Quartetto* (*Four Quartets*), 1973an itzulia, euskara idatziaren batasuna bizkortzen ez zelako *Nekazariaren dotrina*-kin (F. Marcos da Portela-rena) 1969an protesta gisa asmatu zuen ortografia berri batean idatzia.

Euskal literaturatik mundu zabalera gehien hedatu dena, zalantzarik gabe, G. Arestiren "Nire aitaren etxea" izan da Tübingen-en irakasle den Patxi Oroz Arizkurenek lortu dituen itzulpenen bidez. Horregatik uste nuen merezi zuela Arestik berak besteetarik gurea itzulia zehaztasunez biltzea, zer nondik eta norengandik noiz eta non eman zuen.

Obrek ohoratzen dute gizona. Zeren, obrak dirade amore, ez hitz onen kolore.

ITZULPENEN ZERRENDA

Aldizkariak

- Euzko-gogoa*: 1954-V-133. orr., Charles Baudelaire, "Dance dans la prière" (Erreguzko dantza).
- Euzko-gogoa*: 1954-V-164. orr., William Shakespeare, "CIXgarren sonetua".
- Euzko-gogoa*: 1954-V-166. orr., Ch. Baudelaire, "Gauontzak" (Les hiboux). Jon Bilboaren *Eusko Bibliographia* delakoan *bijoux*, "bitxiak" dakar *hiboux*, "hontzak" jarri beharrean.
- Euzko-gogoa*: 1954-V-166. orr., Paul Verlaine, "Udazken-kantua" (Chanson d'Automne).
- Euzko-gogoa*: 1955-VI-2. orr., Juan Ramón Jiménez, "Ezer ez" (Soneto spiritualetarik).
- Euzko-gogoa*: 1955-VI-85. orr., Iohann W. V. Goethe, "Ilhargiari" (Lied bai).
- Egan*: 1956, 5-6 zenb., 72. orr., Gabriela Mistral, "Korta".
- Egan*: 1957, 3-4 zenb., 148-152 orr., Charles Baudelaire, *Les Fleurs du Mal*-etik bi poema, "Bedeinkazioa" eta "Tristurazko madrigala".
- Egan*: 1958, 3-6 zenb., 148. orr., Marqués de Santillana, "Serranilla X".
- Egan*: 1961, 1-3 zenb., 21-45 orr., Angela Figuera, Bladi Otero, Gabriel Zelaia eta Jose Mari Basaldua, "Erderazko lau poeta, bi gipuzkoar eta beste bi bizkaitar".
- Egan*: 1967, 1-6 zenb., 53-55 orr., Alfred de Musset, "Musset'en hiru bertso": 1. Andaluz (L. Andalousse). 2. Barberinaren kantua (Chanson de Barberine). 3. Gogoratu! (Rappelle-toi!).

Oleri: 1959-I, 63. orr., Antonio Machado, "Barteko ametsa".

Liburuak

- Tomas Meabe, *14 alegia (14 fábulas)*, Kriselu. Bilbao, 1968.
20 × 20 zm., 171 orr.
Lau hizkuntzatan: Gazteleraz Meaberen orijinala, G. Arestiren euskal itzulpena, galegozkoa X. Alonso Montero eta katalanezkoa Ricard Salvat-ek. Dionisio Blanco-ren irudiekin.
- F. Marcos da Portela, *Nekazariaren dotrina (O catecismo do labrego)*. F. Markos da Portela basoko teologian doktoreak galegoz konpondua, eta Gabriel Arestik euskaratua. Kriselu. Bilbao, 1969.
19 × 12,5 zm., 72 orr.
Garai berean edizio berdina egin zuen gazteleraz.
- Nazim Hikmet, *Lau gartzelak eta beste zenbait poema*. Lur Editoriala. Donostia, 1971.
18 × 12 zm., 121 orr.
Arantxa Urretavizcayaren sarrera.
- Castelao (Alonso Rodríguez Castelao), *Nós*. Ediciones Júcar. Madrid, 1974.
21 × 15,5 zm., 209 orr.
Xesus Alonso Montero-ren estudiozko hitzaurre luze bat, galegoz eta gazteleraz Castelao-ren bizitza eta lanei buruz, lehen 94. orrialdera arte. Handik aurrera, 97.etik 202.era Castelaoren irudiak galegoz ber-berak jarritako oinekin eta horien itzulpenak gazteleraz, katalanez eta euskaraz, Antonio Buero Vallejo, Ricard Salvat eta Gabriel Arestik eginak.
- Federico García Lorca, *Seis poemas galegos*. Akal Editor. Madrid, 1974.
17 × 10,5 zm., 47 orr.
X. Alonso Monteroren zuzendaritzapean eta bere hitzaurrez, Anxel Fole-ren gaztelerazko itzulpena, R. Salvat-ena katalanez eta G. Arestirena euskaraz.
- Valentín Paz-Andrade, *Pranto matricial*. Ediciós do Castro. Coruña, 1975.
19 × 12,5 zm., 94 orr.
Bost hizkuntzatan sei poema baizik ez dira. Rafael Dieste-ren hitzaurrea, V. Paz-Andrade-ren poesi orijinala, Guilherme de Almeida-ren portugez itzulpena, G. Arestire-

na euskaraz, Francesc Vallverdú-rena katalanez eta Maria de Villarino-rena gazteleraz. 93-94. orrialdeetan itzultzaileen ohar bio-bibliografikoak datoz.
 Hasieran Maside-k portretaz Castelao-ren burua eta Souto-ren lau irudi.

Boccaccio, *Dekamerone Ttipia*, Haranburu Altuna Editor. Donostia, 1976.
 20,5 × 13,5 zm., 124 orr.

T. S. Eliot, *Eliot euskaraz*. G. Aresti, J. Sarrionaindia eta J. Juaristiren itzulpenak. Hordago Publikapenak. Donostia, 1983.
 20,5 × 12 zm., 188 orr.

Jon Juaristik apailatu edizioa. Honen aintzin solasez. Lehenik Thomas Stearns Eliot-en "Lau Quartetto"ak datoz G. Arestiren eskuizkribuaren faksimilez eta ondotik inprima-tegiko konposaketaz. Aresti zenaren zati honek 27. orrialdetik 115.era osatzen du.

ERABILITAKO BIBLIOGRAFIA

Aresti, G.: "Poesia eta euskal poesia", *Egan*, 1960.

Aresti, G.; Sarrionaindia, J. eta Juaristi, J.: *Eliot euskaraz* (Aintzin solasa Aresti, itzultzaile J. Juaristi), Hordago Publikapenak. Donostia, 1983.

Elkar lanean: *Agiriak. Euskal poetak eta artistak G. Arestiren omenez* (Hitzaurrea). Donostia, 1978.

San Martin, J.: *Gogoz*. Donostia, 1978. 356-359 orr.

"Gabriel Aresti. Bere poesien Antologia laburra". *Egan*. 1982. 1-6 zenb., 13-57 orr.

Satrustegi, J. M.: "Batasunaren aldeko Arestiren gutunak". *Euskera*, XXVIII, 1983. 431-444 orr.

"Aresti eta Tauer-en harremanak". *Egan*, 1983. 1-6 zenb., 23-48 orr.

Zelaieta, A.: *Gabriel Aresti* (bi tomo). Donostia, 1976.

OHARRA: lantxo hau burutu ondorean, Jokin Zaitegi zenaren agiritegian, Dante-ren *Infer-nua* komediaren lehenbiziko kantua aurkitu dugu, Piarres Lafitte zenaren eskuz *Euzko-gogoa* aldizkarian argitaratzeko asmoz igorria, baina argitara gabe gelditu zena. Eskuizkribua Euskaltzaindiaren, Azkue Bibliotekan, gordeko da, baina Danteren itzulpen hori *Egan*-en argitaratu ondorean.